

INFLUÈNCIES DE LA CARTOGRAFIA MALLORQUINA A LA CARTA NÀUTICA D'IBRĀHĪM AL-MURSĪ*

MERCÈ COMES MAYMÓ

ÀREA D'ESTUDIS ÀRABS I ISLÀMICS, DEPARTAMENT DE FILOLOGIA
SEMÍTICA, UNIVERSITAT DE BARCELONA.

mcomes@ub.edu

Paraules clau: *cartografia nàutica, Mallorca, Itàlia, Trípoli, àrab*

Influence of the Cartography made in Majorca on Ibrahim al-Mursi's Nautical Chart

Summary: *Ibrāhīm al-Mursī's nautical chart (Tripoli, 1461) is a typical Mediterranean nautical chart. It was strongly influenced by Majorca and Italia nautical cartography, although it also shows some trends coming from previous Arabic geography and cartography.*

Key words: *nautical cartography, Majorca, Italia, Tripoli, Arabic*

Dins el context de la cartografia nàutica mediterrània, tant l'aportació de mallorquins com d'italians ha estat ben estudiada des de fa anys (Comes, 2004; Soucek, 1992); en canvi l'aportació àrab ha estat molt més desatesa. L'objectiu del pòster que es va presentar a Girona i que dona peu a aquestes ratlles era estudiar una de les cartes nàutiques

* Aquest treball s'inscriu dins el projecte de recerca titulat «Cartografia nàutica àrabe en el contexto Mediterráneo (ca. 1300-1600): influencias entre Oriente y Occidente», subvencionat pel Ministeri d'Educació i Ciència.

àrabs més representatives i situar-la en el seu context. Es tracta de la carta d'Ibrāhīm al-Mursī que es conserva al Deniz Musesi (Museu Naval) d'Istanbul.¹

Tal com figura a la signatura, l'autor de la carta és el *ṭabīb* (metge) Ibrāhīm al-Mursī, és a dir, un personatge originari o fill d'una família originària de Múrcia, i fou confeccionada a Trípoli l'any 1461. En concret, la signatura que apareix a la part superior de la carta i parcialment repetida a la part inferior diu:

Aquesta carta és obra d'Ibrāhīm al-Mursī, el *ṭabīb* (metge), que Deu li concedeixi el descans etern. Fou acabada el dia 15 del sagrat mes de Ramadà a la ciutat de Trípoli, Déu l'alliberi de qualsevol mal.

La carta presenta una sèrie d'enigmes. Per començar, no es tenen més notícies de l'autor, llevat de les que aporta la signatura, ni se li coneix cap altra obra. Tampoc no sabem a quina ciutat de Trípoli es refereix. La lletra magribí sembla apuntar cap a la Trípoli de l'actual Líbia, cosa que tampoc no és conclouent si pensem que com el seu nom indica es tracta d'un personatge d'origen occidental. Per contra, els estudis indiquen que en aquella època hi havia una colònia important de personatges procedents de Múrcia a la Ṭarāblus al-shām, és a dir, la Trípoli de l'actual Líban, mentre que no tenim indicadors que ens parlin d'una colònia de murcians a la Ṭarāblus al-garb, la Trípoli del que avui és Líbia. Per altra banda, a la carta, la Trípoli llevantina està indicada amb un castell amb bandera, mentre que la Trípoli nord-africana no mostra cap senyal que la diferenciï de la resta de les ciutats portuàries.

Pel que fa a la influència mallorquina al disseny de la carta, tot i que manca la iconografia al Nord d'Àfrica, tan característica de l'estil mallorquí, sí que mostra alguns dels seus trets més importants, com els Alps en pota d'au i el Danubi en cadena verda amb fortalises. Per altra banda, apareixen abundants banderes, la qual cosa la identificaria també amb algunes cartes mallorquines, com l'anònima de Londres, atribuïda a Dulcert (1339). Aquestes banderes no es troben a l'estil italià primitiu, que en principi va desproveït d'ornamentació, però sí que apareixen a les cartes italianes dels segles xv i xvi, que estan molt influenciades per l'escola mallorquina, a causa de l'èxode de cartògrafs mallorquins a Itàlia a conseqüència de les conversions forçades dels jueus de Palma. Exemple d'aquestes cartes italianes farcides de banderes seria la de Francesco de Cesanis (Venècia, 1421), que es conserva al Museo Civico Correr de Venècia. En aquesta carta, però, no figuren dibuixades les ciutats de Gènova i Venècia que sí que apareixen a la carta d'Al-Mursī. La representació d'aquestes dues ciutats a la carta del nostre autor (1461) recorden les de les cartes posteriors d'Albino de Canepa (1480 i 1489). A més, a la carta d'Al-Mursī figuren algunes ciutats

1. Algunes primeres aproximacions a l'estudi d'aquesta carta es poden trobar a la bibliografia esmentada al final d'aquest article, especialment a Leitner, 1982; Rossi, 1926; Uçar, 1981 i 2000.

orientals, entre elles la Meca, amb la Ka'ba inscrita en un cercle, tal com apareix als mapes de geografia sagrada (King, 1999).

Per altra banda, la carta del nostre autor assenyalava el regne de Granada, característica que apareixerà en gairebé totes les cartes mallorquines i catalanes anteriors o contemporànies, com l'anònima de Londres, atribuïda a Angelino Dulcert (1339), l'Atlas Català de Cresques (1375) o el mapamundi català circular de Mòdena (c. 1450). També s'assenyalava el regne de Granada a les cartes àrabs posteriors a la d'Al-Mursī, com la del Hājī Abū l-Ḥasan (s. xvi), tot i que no a les anteriors, potser perquè aquestes representen l'estil italià més primitiu, sense cap tipus d'ornamentació.

A més, a la carta d'Al-Mursī, seguint també l'estil catalanomallorquí, les illes estan pintades de colors blau, verd i or, i hi apareixen dibuixats nombrosos castells, especialment situats al nord d'Europa i al llevant mediterrani.

Finalment, en el coll figura una roda calendàrica, que trobem sovint als tractats àrabs de geografia des del segle x i que més endavant esdevindrà pròpia de les cartes nàutiques àrabs, però que trobem per primer cop a la carta d'Al-Mursī.

En definitiva es tracta de la primera de les cartes nàutiques àrabs d'estilística mallorquina. De fet, mostra una clara influència de la carta anònima de Londres atribuïda a Dulcert (1339), tot i que també presenta certs trets de l'estilística italiana, que coincideixen amb les dues cartes més tardanes d'Albino de Canepa, del 1480 i 1489, que alhora depenen de l'escola mallorquina. El seu estudi resulta de gran interès perquè permet identificar la relació de la cartografia àrab mediterrània amb la mallorquina i la italiana, així com l'aportació que es feu des de les dues ribes de la Mediterrània al desenvolupament d'aquestes autèntiques peces d'art.

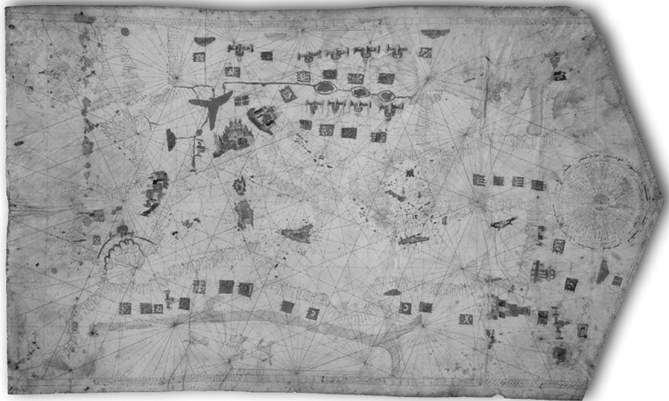

Figura 1. Carta d'Ibrāhīm al-Mursī. Trípoli, 1461. Deniz Musesi (Istanbul). L'orientació de la carta, amb el sud a la part superior, és una característica de la cartografia àrab, que apareix també als primers exemplars de la cartografia nàutica mallorquina i italiana.

Bibliografia

- CAMPBELL, T. (1987), *The Earliest Printed Maps, 1472-1500*, Londres, British Library, 105
- COMES, M. (2004), «La cartografia a Mallorca i a Barcelona». A: VERNET, J.; PARÉS, R. (dir.), *La ciència en la història dels Països Catalans. Dels àrabs al Renaixement*, vol. 1, València, Universitat de València, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 515-573.
- İHSANOĞLU, E. (2000), *Osmanlı Cografya Literatürü Tarihi (History of Geographical Literature during the Ottoman Period)*, Istanbul, IRCICA, 11 (biografia núm. 4).
- KING, D. (1999), *World-Maps for Finding the Direction and Distance to Mecca. Innovation and Tradition in Islamic Science*, Leiden, Boston, Köln. [Especialment el capítol 2, «The Determination of the Sacred Direction in Islam»]
- LEITNER, W. (1982), «Der Portulan des Tâbib İbrâhim el-Mursi vom Jahr 1461. Die zweite arabische 'Seekarte' als spätmittelalterliches Dokument islamischer Kulturgeographie». A: *Festschrift zur 100-Jahrfeier des Österreichischen Sankt Georgskolleg in Istanbul*, Istanbul, Istanbul Teknik Üniversitesi, 140-167.
- ÖZDEMİR, K. (1992), *Ottoman Nautical Charts*, Istanbul, 120-121.
- ROSSI, E. (1926), «Una carta nautica araba inedita di İbrâhim al-Mursi datata 865 Egira = 1461 dopo Cristo». A: *Compte rendu du Congrès Internationale de Géographie. Le Caire - Avril 1925*, vol. 5, El Caire, Institut Français d'Archéologie Orientale du Caire, 90-95. [Reimpres a *Islamic Geography*, 239 (Frankfurt, 1994), 171-177]
- SEZGIN, F. (2000), *Mathematische Geographie*, vol. 11, 32-33; vol. 12, 76.
- SOUCEK, S. (1992), «Islamic Charting in the Mediterranean». A: HARLEY, J. B.; WOODWARD, D. (ed.), *The History of Cartography*, vol. 2:1, 263-292 (lâmina 14.3).
- UÇAR, D. (1981), «Mürsiyeli İbrâhim al-Mursi'in 1461 tarihli haritası hakkında bir araştırma». A: ÇEÇEN, K. (ed.), *First International Congress on the History of Turkish-Islamic Science and Technology (Istanbul, 14-18 September 1981)*, vol. 3, Istanbul, 185-198.
- (2000), «Turkish Cartography in the 16th Century». A: İHSANOĞLU, E.; GÜNERGÜN, F. (ed.), *Science in Islamic Civilization*, Istanbul, 213-231. [Especialment, 217-219]